

bitas de veritate conclusionis hujus ratiocinii: qui cogitat, habet facultatem cogitandi; cogito; ergo habeo facultatem cogitandi.

§. 215. Ex experientia tam stricte, quam late dicta possunt alia propositiones clare cognosci veræ; hinc experientiæ sunt principia (8.) certa, & demonstrativa.

§. 216. Per experientiam latius dictam etiam cognoscitur ex ratione; adeoque philosophice. Unde patet, etiam a posteriori posse multa philosophice cognosci, licet experientia stricta sit cognitio mere historica (10), quoniam est ex testimonio sensus.

CAP. II.

DE

COGNITIONE PER RATIONEM.

§. 217.

Ratio (die Vernunft) est facultas cognoscendi rerum nexus. Scientia cognoscendi per rationem solam, hinc a priori (209.) est logica strictissime sumta.

§. 218. Quidquid cognoscitur a priori, cognoscitur ex præmissis, quarum nulla est experientia: hæ autem præmissæ continent rationem, ex qua conclusio cognoscitur vera; hinc conclusionis veritas cognoscitur ex ratione, adeoque philosophice

phice (22.). Omnis igitur cognitio a priori philosophica est; sed non omnis cognitio philosophica est a priori.

§. 219. Quidquid neque ex sensatione, neque ex testimonio cognoscitur, hoc non cognoscitur ex caractere veritatis externo (136. 137.). Ergo, si tamen cognoscatur, cognoscitur ex caractere interno. Quæ cognoscuntur a priori, illa neque ex sensatione, neque ex testimonio cognoscuntur (209.); hinc ex caractere veritatis interno cognoscuntur.

§. 220. Quæ cognoscuntur a priori, cognoscuntur ex caractere veritatis interno; hinc vel ex notis objecti cognoscendi internis necessariis, vel ex nexu necessario hujus objecti cum aliis veris conceptibus, aut judiciis, quorum tamen nullum est experientia.

§. 221. Notæ internæ necessariæ sunt essentia, essentialia, & attributa (36. n. 6.). Essentia exhibetur in definitione reali (91.). Quædam essentialia, vel attributa, vel utraque simul exhibentur in definitione nominali (91.). Hinc, quæ ex definitionibus his cognoscuntur, cognoscuntur a priori. Unde *primum a priori cognoscendi principium sunt definitiones.*

§. 222. Conceptus, & judicia vera, quæ non sunt experientiæ, possunt esse in nexu cum aliis ita, ut unum ad aliud se habeat, sicuti ratio ad rationatum; & quidem in nexu necessario ita, ut uno posito ponatur alterum, sublato uno tollatur

tur alterum. Hinc ex uno connexorum potest cognosci alterum a priori. Quare *secundum a priori cognoscendi principium sunt conceptus, & iudicia vera cum cognoscendis necessario connexa.*

§. 223. Ex essentialibus potest cognosci essentia, & ex essentia attributa, & v. v. Hinc essentia, essentialia, & attributa possunt cognosci a priori, & sunt id omne, quod a priori cognosci potest. Nam modus, & relatio non sunt in definitione (89. n. 4.), nec sunt in nexu necessario cum essentialibus, aut attributis: ceteroquin essent notæ necessariæ. Unde nec positis essentialibus, aut attributis ponuntur modi, aut relationes; adeoque nec ex istis cognoscuntur.

§. 224. Essentia, essentialia, & attributa sunt in individuis omnibus ejusdem speciei eadem; unde iis cognitis fiunt vera, iudicia universalia. Hæc igitur a priori cognoscuntur. Nullum autem iudicium, in quo prædicatum modus est, aut relatio, cognoscitur a priori. Sic hoc iudicium: existit homo, a priori non cognoscitur.

§. 225. Ex definitionibus eruuntur axiomata, & postulata, theoremata, problemata, confectaria, & corollaria (a 155. ad 158.) diverso tamen modo. Hinc hæc omnia etiam a priori cognosci possunt.

§. 226. Axiomata, & postulata ex unica definitione immediate deducuntur, & ita deducta dicuntur *secundaria*, quia ex definitione cognoscuntur. Formantur autem axiomata I. omitendo

do genus, vel differentiam (46.). E. g. Data est definitio legis: lex est decretum superioris obligans subditos. Omitte genus, & prodibunt hæc axiomata: lex obligat; lex supponit superiorem; lex fertur inferiori. Omitte differentiam, & habebis hoc: lex est decretum. 2. Convertendo. E. g. Quidquid est decretum superioris obligans inferiorem, illud est lex; ubicunque habes tale decretum, ibi habes legem &c. 3. Adfirmativis ex definitione proxime deductis substituendo negativas propositiones æquipollentes. E. g. Quando non adest decretum superioris, non adest lex; ubi non est superior, lex non habet locum; ubi nulla lex, ibi nulla obligatio &c. Postulata simili modo formantur. E. g. Si obligare subditum velis, fer ipsi legem; si nolis obligare, a lege ferenda abstinere &c.

§. 227. Theoremata, & problemata formantur ex collatione plurium definitionum, aut etiam ex aliis certis cum definitionibus connexis veritatibus. Et quoniam theoremata, & problemata sunt propositiones demonstrabiles, cognosci debent per probationem; hinc talia formaturus procedat secundum ratiocinii regulas. E. g. Concepisti hanc definitionem Dei: Deus est ens perfectissimum; & hanc entis perfectissimi: est ens, quod omnes possibiles realitates habet in omni possibili gradu. Vides etiam veram esse hanc propositionem: scientia est aliqua realitas; &: scientia omnium, quæ sciri possunt, est inter realitates summas. Ex his omnibus rite dispositis inferes theoremata hoc: Deus novit omnia. Simili modo

modo procede circa problemata condenda. E. g. Definisti ante: quid sit caste vivere; item: quid se ipsum vincere sit. Ex collatione utriusque confici potest hoc problema: si vis caste vivere, vincede te.

§. 228. Si problema sit quæstio, in eo tria consideranda sunt: *quæsitum* (die Aufgabe), *solutio*, sive responsum (die Auflösung), & *data* (das Gegebene), quæ sunt illa, ex quibus solutio hauritur. Solutio vel per se evidens est, & tunc demonstratio illius non est necessaria; vel non est evidens, & demonstrari debet. Problema, quod est quæstio, tali modo efferi solet: sensum propositionis obscurum reddere distinctum. Cujus solutio est hæc: fiat subjecti, & prædicati notio distincta. Hæc propositio, quia actiones enunciat, quibus quæsitum obtinetur, vocatur *regula*.

§. 229. Problematis solutio a datis dependet; hinc ea inquirenda sunt, vel resolvendo quæsitum, vel attendendo ad illa, quæ aliunde de quæsito cognita sunt, vel ad illa, quæ in rebus aliis similia deprehenduntur &c.

§. 230. Confectaria, & corollaria formantur ex axiomatibus, postulatis, & theorematibus, & problematibus, si nempe propositiones cum illis connexæ eliciantur. Sic ex axiomatibus (226. adductis) deduces hoc confectarium: subditus secundum legem tenetur agere. Item hoc corollarium: par pari legem ferre non potest &c.

§. 231. Veritas cognitionis a priori eadem est cum veritate ratiocinii. Hinc, cum in ratio-

cinio

cinio vero omnes propositiones debeant esse veræ, & verus nexus (181.), etiam ad veritatem cognitionis a priori requiritur veritas omnium propositionum, & nexus.

§. 232. Quæ cognoscuntur a priori, per probationem cognoscuntur; probatio vero vel est *sufficiens*, sive talis, qua data ad conclusionis certitudinem ex præmissis nihil amplius requiritur; vel est *insufficiens*, sive talis, qua data adhuc requiruntur alia ad conclusionis certitudinem. Quæ per probationem sufficientem cognoscuntur, certa sunt, quæ per insufficientem, incerta sunt, sed tamen probabilia magis, aut minus.

§. 233. Quæ cognoscuntur a priori per probationem sufficientem, vel ita cognoscuntur certa, ut oppositum cognoscatur simul absolute impossibile, vel ita, ut cognoscatur hypothetice impossibile, hoc est, impossibile in nexu cum legibus naturæ, vel physicæ, vel moralis: in primo casu probatio est *demonstratio stricte dicta*, quæ si habeat præmissas, quarum nulla est experientia, est *demonstratio in sensu strictiore*. In secundo casu est *demonstratio latius sumta*.

§. 234. In demonstratione stricta, & strictiore præmissæ debent esse metaphysice certæ: nam & conclusio talis est (233.). Conclusio demonstrationis strictæ, aut strictioris ex certis distincte cognoscitur; hinc evidens est (*eine vöellig ausgemachte Wahrheit*).

§. 235. In demonstratione strictiore nulla præmissa potest esse iudicium intuitivum, sive experien-

perientia (223.). At in demonstratione stricta, & latiore possunt esse experientiae, & erit tunc demonstratio a posteriori (209).

§. 236. Demonstratio vel unico syllogismo absolvitur, vel pluribus. Si primum, est demonstratio *simplex*; si alterum, est *composita*, & polysyllogistica. Demonstratio composita, in qua est saltus licitus (190. lit. b.), est *incompleta*, in qua saltus non est, est *completa*. Ratiocinatio, in qua est saltus illicitus, vitiosa est, & non est demonstratio.

§. 237. Demonstratio composita potest fieri per syllogismos formales (172.), & etiam per non formales, sive enthymemata.

§. 238. In demonstratione stricta, & strictiore habentur tandem praemissae indemonstrabiles, quae si explicite positae sunt, demonstratio dicitur *consummata*. Non semper requiritur, ut demonstratio consummetur, praesertim, si praemissae demonstrationis antea fuerunt demonstratione consummata probatae.

§. 239. Demonstratio vel talis est, ut veritas conclusionis distincte cognoscatur ex notis subjecti, & praedicali, vel nonnisi ex falsitate, absurditate sententiae oppositae. Prior est demonstratio *directa*, ostensiva (aus den Merkmalen derselbigen Wahrheit); posterior est *indirecta*, apogogica, deductio ad absurdum (aus der Falschheit, Ungereimtheit des Gegensatzes hergeführter Beweis). Exemplum directae hoc esse poterit: qui
pacem

pacem turbat publicam, est noxius reipublicæ; seditiosus pacem turbat publicam; ergo est noxius reipublicæ. Et indirectæ hoc: si seditiosus non esset noxius reipublicæ, ergo etiam turbator publicæ pacis non esset noxius reipublicæ; hoc est vehementer absurdum; ergo seditiosus est noxius reipublicæ.

§. 240. Demonstratio, quæ a principiis oritur, & in illis fundatas conclusiones deducit, sive, in qua ex ratione elicitur rationatum, dicitur *synthetica* (21.). Quæ vero conclusionem in sua resolvit principia, sive in qua ex rationato elicitur ratio, est *analytica* (21.). Synthetica demonstratio præcipue adhibetur, si ex datis, sive cognitis principiis theoremata in iis fundata evolvenda sunt; & analytica, si pro datis theorematibus invenienda sit demonstratio.

§. 241. Dati theorematis demonstrationem analyticam formaturus I. resolvat prædicatum theorematis in notas suas primas, sive, faciat accuratam prædicati definitionem. 2. Notas primas, si necesse sit, resolvat ulterius. 3. Resolvat & subjectum, sive formet illius definitionem, si possit, realem, etiam plures definitiones nominales veras (91.). 4. Continuet resolutionem tamdiu, donec in notis quibusdam adpareat, subjectum prædicato vere convenire, aut repugnare. 5. His omnibus rite præparatis incipiat disponere demonstrationem ita, ut definitio prædicati, aut illius pars fiat terminus medius (168.), & theoremata demonstrandum conclusio in syllogismo primo.

6. Vi-

6. Videat, an in primo syllogismo sit quædam præmissa ulterius probanda. Hæc ordinarie erit minor, eritque sequentis syllogismi conclusio: hujus vero syllogismi terminus medius ex resolutione prædicati dictæ minoris, & notæ, aut notarum ex illa resolutione cognitarum collatione cum subiecto dati theorematis deprehenditur. 7. Continuet tali modo probationem, donec ultimi syllogismi præmissæ sint definitiones, aut axiomata, aut propositiones alias demonstratæ, & erit demonstratio ad finem perducta. E. g. Sic datum theorema hoc: qui alium perversa docet dogmata, in jus naturæ peccat.

1. Fiat resolutio prædicati, & definiatur, quid sit peccatum: nempe est actio legi cognitæ contraria; hinc peccatum in jus naturæ est actio legi alicui naturali contraria. Quid lex, quid jus naturæ sit, potest hic ut cognitum supponi. Ex definitione fit *axioma*:

Quicumque ponit actionem legi alicui naturali contrariam, in jus naturæ peccat.

2. Fiat resolutio subiecti: a) quid est docere? Docere est alteri rationes vel veras, vel adparentes proponere, ex quibus ipse cognoscat, aut saltem putet, se cognoscere, propositionem prolatam esse veram.

b) Quid est perversum dogma? Est propositio falsa connexa cum corruptela morum.

Es his *axioma*:

G

Qui-

Quicumque alterum docet perversum dogma, docet falsum connexum cum corruptela morum.

3. Fiat resolutio ulterior, ut adpareant proximius connexa cum prædicato, aut subiecto theorematis; & emergent definitiones, & propositiones axiomaticæ. Hic sequentes:

Falsum apprehensum ut verum, est error. Est *definitio* erroris.

Error est imperfectio intellectus. Est *axioma*. Error connexus cum corruptela morum est imperfectio, plures, & graves imperfectiones post se trahens. Est iterum *axioma*.

Qui alteri causat imperfectiones, statum illius reddit imperfectum. Est *axioma* tertium.

4. Inquiratur jam, an detur lex aliqua naturalis prohibens, ne quis alterius statum reddat imperfectum, & occurrit hæc lex generalis: *neminem læde*, quæ coincidit cum hac: alterius statum ne imperfectiorem reddito. Hæc ut demonstrata in jure naturali adsumitur. Hinc *axioma*: actio, qua alterius status redditur imperfectior, est contra aliquam juris naturalis legem.

His tanquam materia demonstrationis acquisitis fiat dispositio:

Qui-

Quicumque ponit actionem legi alicui naturali contrariam, in jus naturæ peccat; est axioma ex resolutione prædicati.

Qui alium perversa docet dogmata, ponit actionem legi alicui naturali contrariam;

Ergo talis in jus naturæ peccat.

P. m. ille ponit actionem legi alicui naturali contrariam, qui alterius statum reddit imperfectiorem; est axioma ex lege gen. J. N.

Qui alterum perversa docet dogmata, statum illius reddit imperfectiorem;

Ergo ponit actionem legi alicui naturali contrariam.

P. m. ille statum alterius reddit imperfectiorem, qui alteri causat imperfectiones; est axioma tertium n. 3.

Sed qui alterum perversa docet dogmata, causat alteri imperfectiones;

Ergo statum alterius reddit imperfectiorem.

P. m. qui alterum perversa docet dogmata, docet errores connexos cum corruptela morum, est axioma n. 2. Sed qui docet errores connexos cum corruptela morum, causat alteri imperfectiones; est axioma

secundum n. 3. Ergo, qui alterum per-
versa docet dogmata, ipsi causat imper-
fectiones.

§. 242. Demonstrationem analyticam for-
maturus a posteriori 1. resolvat prædicatum secun-
dum §. præced., si id necesse sit. 2. Circumspi-
ciat, quid in rerum natura occurrat, ex quo pro-
bari possit, prædicatum subjecto convenire. 3.
Experientiam hanc, aut etiam plures evolvat,
usque dum veritas ex experiētiis illis clare cogno-
scatur. Sic, si quis vellet suscipere demonstnan-
dum a posteriori theorema hoc: illud ludorum ge-
nus, quod vulgo *lotteriam* dicimus, est, ut mo-
do tractatur, perniciosum reipublicæ; is deberet:
1. resolvere prædicatum perniciosum reipublicæ;
possetque id fieri hoc modo: illud est perniciosum
reipublicæ, e quo in plurimos cives damnum in-
gens, utilitas vero in paucos redundat 2. De-
berent inquiri experiētiæ certæ, ex quibus proba-
retur, multos cives damnum ingens in re sua do-
mestica, statuque externo, quin etiam hinc inde
in interno passos esse, & paucos, qui lucrum ex
illo ludo fecerint; & his adductis res esset con-
fecta.

§. 243. Demonstratio synthetica ex datis
principiis principiata infert. Est igitur conversa
analyticæ; adeoque formatur facile, si analytica
data sit. Verum si data non sit analytica, sed
tantum principia eum in finem, ut inde theore-
mata eruantur, eadem deducturus 1. sumat datum
principium pro primi syllogismi aliqua præmissa.

2. Ex-

2. Excogitet propositionem, quæ cum dato principio notionem aliquam habeat communem, & sit etiam propositio vel per se evidens, vel aliunde certa. 3. Inferat conclusionem. 4. Hanc conclusionem pro novo sequentis syllogismi principio ponat, & excogitet iterum novam propositionem, quæ cum principio hoc novo notionem communem habeat, & inde inferat conclusionem. Quotquot exsurgunt opera ita continuata, conclusiones, tot sunt theoremata. E. g. Sit datum principium hoc: ens simplex non habet partes. Excogitetur propositio alia, quæ habeat cum hoc principio notionem aliquam communem. E. g. Quod non habet partes, non potest in partes resolvi. Inferatur conclusio: ergo ens simplex non potest in partes resolvi. Hæc conclusio iterum statuatur ut principium, & excogitetur ut ante propositio nova: Ens simplex non potest in partes resolvi; quod non potest in partes resolvi; est incorruptibile; ergo ens simplex est incorruptibile &c.

§. 244. Via synthetica, si sint dati subjecti inveniendi prædicata, aut dati prædicati subjecta, tum 1. fiat dati resolutio. 2. Ex hac formetur propositio certa, quæ sit principium. 3. Ex §. præced. formetur propositio nova. 4. Inferatur conclusio: hæc exhibebit unum quæsitum. E. g. Sit datum subjectum homo: fiat ejusdem resolutio; in hac deprehenditur corpus, anima, in utroque notæ diversæ: adsumatur, quæ libet, & statuatur principium. E. g. Homo constat corpore;

qui constat corpore, est ens compositum; ergo homo est ens compositum; ens compositum potest interire partium dissolutione; ergo & homo ita interire potest &c. Item: sit datum prædicatum. E. g. Gratum. Resolvatur: gratum dicimus id, quod animæ moderatam occupationem suppeditat. Inquirantur, quibus ista notio conveniat, & erunt, e. g. nova, perfecta, pulchra &c. Animæ moderatam occupationem suppeditant; ergo hæc grata sunt.

§. 245. Demonstrationem dijudicaturus resolvat syllogismos singulos (192.), quemvis cum antecedente conferat, dispiciat, an inter quemvis antecedentem, & consequentem detur nexus. Si omnia requisita adesse clare cognoscat, certus est, demonstrationem esse legitimam.

§. 246. Non omnes veritates possunt a nobis demonstrari, & ex illis, quæ possunt demonstrari, aliæ facilius hæc via, aliæ alia possunt demonstrari; elige in iis, quæ demonstrari possunt, illam viam, qua clarius, distinctius, certius veritates demonstrantur. Qui, quamvis veritatem se demonstrare velle pollicetur, plus promittit, quam præstare possit; & qui veritatem nullam admittere vult, nisi stricte demonstratam, plus postulat, quam præstari ipsi possit; & errat uterque.

